

פנינים

ופרפראות נבחרים לפרשת השבוע

"פרשת עקב"

~~ גליון מוגדל לכבוד ימי בין הזמנים ~~

עורך: הרב יוסף ברגר

לתגובות והנצחות – לשיעורים והרצאות: pninim16@gmail.com 054 - 8455798 - ניתן לקבל את העלון במייל.

ואהבך וברכך וברך פרי בטןך ופרי אדמתך וכו' (ז, יג)
הרה"ק בעל ה"אור פני משה" זי"ע מפשווארסק כשהגיע אל פסוק זה, הרים את ידיו כלפי מעלה ופנה ואמר: רבונו של עולם! הנה ראינו לך מתורתך, כי לגדל ילדים אי אפשר אלא, אם יש אמצעים מהיכן לגדלם!
דהנה רק פעמיים נמצא מלת "וברך" בתורה: "וברך את לחמך" (שמות כג, כה'), ו"ברך פרי בטןך" האמור כאן. ללמדך, כי אין ברכת פרי בטן אלא אם יש עמה גם ברכת הלחם, ברכת הפרנסה. ולכן רבונו של עולם מוכרח אתה לקיים את שכתבת בתורתך, ולהשפיע רב טוב ושפע פרנסה בכדי שנוכל לגדל את בנינו בטוב ובנעימים!...

ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבחתך (ז, יד)
לכאורה, מה הקשר בין שתי הברכות הללו?
אלא מסביר הרה"ק בעל ה"בינה לעתים" זי"ע – הדבר יובן על פי מאמר המדרש, שהסיבה לכך שהיתה רבקה עקרה בכדי שלא יאמרו אומות העולם שכרכת לבן לרבקה אחותו "אחותנו את היי לאלפי רבבה" (בראשית כד, ס) עשתה פירות, ובגלל הברכה הזאת נתברכה בבנים.

ולכן אומר הכתוב: "ברוך תהיה מכל העמים" כל העמים יברכו אותך, אך, אף על פי כן תתברך בבנים, "לא יהיה בך עקר ועקרה"...

והסיר ה' ממך כל חולי וכל מדוי מצרים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם

בכל שנאיך (ז, טו)

הרה"ק הנצי"ב מואלוזין זי"ע פירש פסוק זה על פי מה דדרשו חז"ל (מנחות נט) על הפסוק "לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבונה" לגבי "מנחת חוטא", ששמן פוסל המנחה אפילו במשהו, ולבונה פוסלת דווקא בכזית. מכיון שאצל שמן כתוב: "לא ישים עליה שמן" משמע שימה – אפילו כל שהוא. ואילו אצל לבונה כתוב: "ולא יתן עליה לבונה" – משמע עד דאיכא שיעור נתינה, שיעור חשוב – כזית. וזהו גם כן הכונה בפסוק הזה: שהקב"ה מבטיח "וכל מדוי מצרים אשר ידעת לא ישימם בך" – אפילו כל שהוא, אבל "ונתנם" – שיעור חשוב – "בכל שנאיך"...

כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם (ח, א)

פירוש נשגב שמעתי מאת כ"ק מרן אדמו"ר ממשיקולין שליט"א על פסוק זה, על פי מה שמובא בכתבי האר"י: שלכל אדם חוקצב מהשמים, מספר המילים שיכול לדבר במשך כל ימי חייו. וכשגומר את מספר המילים שקיבל, תם תפקידו בעולם הזה. אבל כל זה הוא רק בדברי חולין, אולם כשהוא מדבר דברי תורה, אדרבה, מוסיפים לו שנות חיים.

הדברים מרומזים בכתוב: (שיר השירים ה, ו) "נפשי יצאה בדברו" – כלומר, שנפש האדם יוצאת "כדברו" – עם הדיבור.

על פי זה פירש מרן האדמו"ר שליט"א, את הפסוק: "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם". כלומר, "לא על הלחם לבדו" – המזון הגשמי "יחיה האדם" – הי האדם. "כי על כל מוצא פי" – בדברי החולין שמוציא מפיו, כזה תלויים שנות חייו. אבל "ה" – כלומר אם מדבר ועוסק בתורת ה', "יחיה האדם" – אדרבה, מוסיפים לו חיים מהשמים!...

ועל פי זה המשיך לפרש, את דברי המדרש על הפסוק (במדבר ג, א) "לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה" הלא הוא דכתיב "ימינו כצל עובר".

ולכאורה מה הקשר בין "לא יחל דברו" לבין "ימינו כצל עובר"?

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם (ז, יב)

כתב הרה"ק בעל ה"אור פני משה" זי"ע: דהנה ידוע, שקודם ביאת גואל צדק יהיו בני ישראל מוכרחים לשוב בתשובה שלימה ורק אז תהיה הגאולה השלימה.

וזהו שאמר הכתוב "והיה עקב תשמעון" – שהלא סוף דבר יהיה שיהיו מוכרחים לשמוע למשפטי ה' וישובו בתשובה שלימה, ולזה פונה השם יתברך אל בני ישראל ושואל מדוע "ושמרתם" (מלשון "המתנה", כדכתיב "ואביו שמר את הדבר" – ממתין ומצפה מתי יבוא) היינו למה ימתינו מלעשות כל הצריך, הלא טוב יותר שתיכף ומיד "ועשיתם אותם" – שכבר עתה ישמרו ויעשו את כל מצוות ה' ועל ידי זה יוכו בעגלא ובזמן קריב לביאת גואל!...

והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ושמר ה' אלקיך לך את חברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך (ז, יב)

היה אומר הרה"ק רבי בונים מפשיפא זי"ע – משה רבנו ע"ה נותן לנו הוראה ולימוד מיוחד איך להתנהג ולהביא לכך שנוכל לשמור את מצוות ה': "והיה" – לשון שמחה. על ידי השמחה תבואו לידי כך כי "תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם". כי כמו שידוע מאמר חז"ל (בבא מציעא מב ע"א) "כספים אין להם שמירה אלא בקרקע", כך גם "מצוות, אין להם שמירה אלא בשמחה"!...

הרה"ק רבי נפתלי מרופשיץ זי"ע היה אומר: "והיה" לשון שמחה. ואילו "עקב" הוא לשון ענוה ושפלות. וזהו מדרגה גדולה כשאדם בבחינה הזו, שהוא ענוותן ושפל רוח מתוך שמחה והתרוממות הרוח, ולא מתוך עצבות. כמו שמובא ב"חובת הלבבות" שהאדם צריך שיהיו בו שפלות בפנים ושמחה בחוץ.

וזהו "והיה עקב" – אם תהיו בשמחה וענוות רוח כאחת, אז תזכו לשמור את מצוות ה'.

וכך היה תמיד אומר הרה"ק מרופשיץ זי"ע לחסידיו: אל תהיו לובשים בגד, שחלקו העליון עשוי ענוה ושפלות, וחלקו התחתון כעם, והוא תפור בחושים של מרה שחורה!...

מסופר על הרה"ק בעל ה"צמח צדק" מליובאוויטש זי"ע שבהיותו ילד קטן, ורק התחיל ללמוד חומש אצל המלמד שלו, בהן אותו זקנו הרה"ק בעל התניא זי"ע, ושאל: מה פירוש הפסוק (בראשית כו, ה) "עקב אשר שמע אברהם בקולו"?

ענה הילד: הכוונה, שאברהם שמע את צווי ה' אפילו בעקבו!...
נהנה הרב מתשובת הילד ואמר: זהו שאמר הכתוב, "והיה עקב תשמעון" – גם העקב צריך לשמוע את המצוה ולעשותה! כלומר, רצון עשיית המצוה צריכה להיות כל כך חזקה בלבך – עד כדי כך, שגם העקב שלך ירגיש את אותה הרגשה והתלהבות של עשיית המצוה – בבחינת כל עצמותי תאמרנה ה'!...

אלא, על פי מה שפירשנו מובן היטב: "לא יחל דברו" – אדם צריך להיוהר לא לחלל דיבורו לריק משום "ימינו כצל עובר" – כי ימי שנותינו בעולם הזה חולפים ועוברים כצל עובר על ידי דיבורי סרק...

למען הוריעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם (ה, ג)

המגיד מרובנא זי"ע הסביר את משמעות פסוק זה בדרכו ע"פ משל נחמד: עני הגיע לכפר אחד, שבו התגוררו שתי משפחות יהודיות זו מול זו. האחת, משפחתו של יהודי יקר, מכנים אורחים ובעל חסד, והשנייה, משפחתו של קמצן, רע לב ורע עין.

איתרע מזלו של העני, והוא פנה אל ביתו של הקמצן הרע. הוא פנה אל בעל הבית וביקש לאכול דבר מה. כששמע בעל הבית הקמצן את מבוששו של אותו הלך עני, ענהו בתמיחה: "לאכול? בועת אפך תאכל לחם!"

הוא הוציאו אל החצר והראה לו על ערמת גזעים. "אם תחטוב את העצים האלו להסקה, תקבל אוכל לשובע!"

לא נותרה לעני ברירה. הוא עבד בפרך, ולפנות ערב סיים את מלאכתו. משהתייצב לפני בעל הבית, יצא עמו אל החצר, סקר את המלאכה ואמר לעני בשביעות רצון: "טוב ויפה. הארוחה מחכה לך בבית ממול!"... הודה לו העני מקרב לבו, והלך לבית שמגד.

שם קבלוהו בסבר פנים יפות, וערכו לפניו שלחן גדוש מטעמים. משאכל ושב, הציעו לפניו את מיטתו והוא פנה ללון. בבוקר השכים והלך לדרכו. לימים, ישב בחברת חבריו והם שוחחו – כדרכם של קבצנים הנועדים יהודי – על נדודיהם ועל קורותיהם.

פתח העני וסיפר על המקרה שקרהו בכפר פלוני. בעל הבית העבירו בפרך, אבל לאחר מכן גמל לו בארוחה הגונה והציע לו מקום לינה.

תמהו הקבצנים איש אל רעהו: "לא יתכן", אמרו, "מתגוררות שם שתי משפחות, אצל האחת יעבדוך בפרך ולא יתנו לך פת קבר, והשנייה מכניסת אורחים ללא כל גמול".

אבל בדידי הוה עובדא – התעקש העני – חטבתי עצים בחצר הבית, והסעודה הוכנה לי בבית ממול!

צחקו הכל וקראו: אה, נפלת בפח! יגעת בחינם, וכל עמלך היה לריק – אילו היית פונה בתחילה לבית השני, היו מגישים לך אותה ארוחה, ובחנם, בלא כל טורח!...

סיים המגיד מרובנא זי"ע את משלו ואמר: כך גם לפעמים אנו מתנהגים, אנו עומלים ועובדים ללא חרף, ומבזבזים הרבה כח ועמל בשביל להשיג עוד משהו ועוד משהו, אבל בסוף מראים לנו כי הפרנסה נמצאת למעלה, משמים פותחים בפנינו פתח של הצלה שכלל לא חשבנו עליו, ואילו היינו פונים בתחילה מיד לאותה מקום מלמעלה כבר מזמן מזמן היינו נושעים, ובחנם בלא כל טורח!...

"כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם!"

על הרה"ק **רבי לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע** מסופר, שראה פעם איש אחד חולך בחיפזון רב. שאלו הצדיק: למה אתה רץ כל כך? השיבו האיש: אני רודף אחרי פרנסתי.

אמר לו הצדיק: וכי מנין לך שפרנסתך חולכת לפניך, שאתה רץ אחריה להשיגה? אולי היא נמצאת מאחריך ונמצא שאתה בורח ממנה!...

עוד סיפור מפליא בו רואים עד כמה אנו תלויים במוצא פי ה' וכי לא על הלחם לבדו יחיה האדם:

מסופר על יהודי אחד שבא לפני הרה"ק **רבי לוי יצחק מברדיטשוב זי"ע** ומשאלה בפיו: יפסק לי הרבי בדין תורה שיש לי עם הרבנו של עולם...

מיד נתעטף הרבי וישב עם בית דינו לדין. מען היהודי: עני ואביון אנכי, ביתי ריקם, אני צריך להשיא את בתי הבוגרת, וכי לא דין הוא שהקב"ה יפסק לי צרכי ההתונה?

פסק רבי לוי יצחק בהסכמת הדיינים שהדין עמו. אף נתן לו פסק דין זה בכתב.

שמה היהודי והלך לביתו, והכתב בידו.

לפתע באה רוח חזקה ונשאה את הכתב מידו. רץ היהודי אחרי הכתב, שהתגלגל ישר לתוך חיקו של דוכס גוי, שישב בכרכרתו על אם הדרך.

התחנן היהודי לפניו שיהזור לו את הכתב, המחייב את הקב"ה להזמין לו צרכי ההתונה, אך הלה סקרן היה לדעת מה כתוב בנייר שהורח הביאתו ישר אליו. התבייש היהודי לספר מה כתוב, ולכן מסר הדוכס את הכתב למתרגם יהודי, שהעתיק את כל פסק הדין לפולנית.

מצאו חן הדברים בעיני הדוכס, עד שראה בעובדה הפלאית שהנייר התגלגל לידי דווקא, אות מן השמים, כי עליו להיות השליח הטוב לעזור ליהודי בצרכי ההתונה, וכן עשה!...

ויענך וירעיבך ויאכילך את המן (ה, ג)

"ב"לקוט ראובני" מובא מדרש פליאה: "ויענך וירעיבך ויאכילך את המן" – מכאן רמז להדלקת נרות בשבת.

מדרש זה, כשמו כן הוא – פליאה גדולה: איזה קשר יש, לכאורה, בין המן לבין הדלקת נרות בשבת?

בספר **"בן אורי"** להנאון **רבי אורי פגל מואלקווא זי"ע** מובא על כך ביאור נחמד בדרך דרוש שעל פיו נבין היטב את הקשר בין הדברים:

אנו מוצאים שישנם שני טעמים להדלקת נרות בשבת, טעם אחד – משום שהנשמה קרויה נר, שנאמר (משלי כ, כז) "נר ה' נשמת אדם", ובשבת יש לאדם נשמה יתירה, ומשום כך מדליקים נרות בשבת. וטעם שני – משום שחיה כיבתה נרו של עולם, שגרמה מיתה לאדם, ולכן נצטוו הנשים על מצוות הדלקת נרות.

לכאורה, לפי הטעם השני אין למצוה זו שייכות לשבת דווקא.

והנה, אנו יכולים למצוא נפקא מינה מעניינת בין שני הטעמים, כי לכאורה יש מקום לחקור: מה יהיה דינו של אדם שעשה מצוה אך מאידך עשה גם עבירה – האם מנכים לו את שכר המצוה על חשבון עונש העבירה, ואם כן לא ייענש עבור העבירה ולא יקבל שכר עבור המצוה, או שמא יש לומר ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה, ואין זו נוגעת בזו, אלא נותנים לו שכר עבור המצוה ועונש על העבירה?

מעתה, אם נאמר שטעם הדלקת הנרות הוא משום שחיה כיבתה נרו של עולם, נצטרך לומר בהכרח שמנכים את שכר המצוה כנגד עונש העבירה, כי אם לא כן – איזו תועלת יש לחיה במה שמקיימים מצוה זו, והלא מכל מקום תיענש על שגרמה מיתה לאדם? אלא ודאי ששכר המצוה עולה לה לבטל את עונש העבירה. כל זאת – אם נאמר שזה טעם הדלקת הנרות, אולם אם הטעם הוא משום "נר ה' נשמת אדם", הרי נאמר ששכר מצוה לחוד ושכר עבירה לחוד, ואין מנכים את זה תמורת זה.

והנה, בגמרא (בבא מציעא פו ע"ב) נאמר שבזכות "ויקח המאה וחלב" שנאמר לגבי אברהם, זכו ישראל למן במדבר.

עוד אמרו חז"ל (נדרים לב ע"א) שבשביל שאמר אברהם אבינו "במה אדע כי אירשנה", נשתעבדו בניו בגלות מצרים.

לאור כל אלו, יובנו דברי המדרש הפלא ופלא: "ויענך וירעיבך" – וזו הגלות, שנגזרה משום שאברהם אמר "במה אדע", "ויאכילך את המן" – וגם זה בזכות אברהם שהביא המאה וחלב למלאכים, ומכיוון ששני אלו התקיימו ולא נוכח זה על חשבון זה, הרי למדנו שאין מנכים את זכות המצוה כנגד עונש העבירה, אלא שכר מצוה לחוד ושכר עבירה לחוד. ולפי זה, לא נוכל לומר שטעם הדלקת הנרות הוא בשביל חיה שכיבתה נרו של עולם, שהרי לדברינו לא תצמח לה כל תועלת מכך, כיוון שעדיין נצטרך להיענש על שהביאה מיתה לעולם, אלא על כרחנו טעם הדלקת הנרות הוא משום "נר ה' נשמת אדם", ובשבת יש נשמה יתירה, ואם כן – "מכאן רמז להדלקת נרות בשבת", כי למעם השני אין הכרח שיהיה זה דווקא בשבת!...

הפלא ופלא!...

•

ביאור מעניין אחר במדרש פליאה זה, הובא בשם הנה"ק **החיד"א זי"ע**:

בגמרא (יומא עה ע"ב) התבאר כי אכילת המן נקראה "עינוי" משום שרק מעטו בו את כל הטעמים ולא ראו את המאכלים עצמם – מכאן לסומין שאוכלים ואינם שבעים.

ואם כן מכאן יש טעם להדלקת נרות שבת – כדי שיראה את המאכלים בסעודת השבת, ועל ידי זה יהיה שבע ואכילתו לא תהיה בגדר עינוי!...

וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך (ה, ח)

ידוע מאמר שלמה המלך ע"ה (משלי ג, כד) "חושך שבטו שונא בנו". כי זה שהאב מייסר את בנו הוא רק מסיבת אהבתו, שרוצה בהתנהגותו הטובה. וזה הטעם שהשי"ת מדקדק עמו כל כך, בשביל שבנים אנהנו לו ורוצה בתיקוננו. וכמו למשל, אצל גוף האדם, ידוע, שלב האדם יכול לסבול יותר מהחלות קשות משאר איברי אדם. מדוע? כי הלב הוא יסוד ומרכז חיי האדם, ללא פעילות הלב אי אפשר לחיות כלל. כך גם ישראל, שהם לב העולם – שבשבילם נברא העולם, לכן הם מקבלים את הזעזועים הרבים ביותר, והכל בכדי להרגילם ללכת בדרך הישרה.

אמר הנה"ק **רבי יהושע מקוטנא זי"ע** – זהו הכוונה "וידעת עם לבבך" – מתוך פעילות לבך, תבין כי סיבת יסוריד הן מאהבת אב לבנו, ולא ח"י משהו אחר...

ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך (ה, י)

המגיד מרובנא זי"ע היה מסביר את גודל ענין ברכת המזון כדרכו – במשל: מעשה באלמן, שהיה לו בן יחיד מאשתו, והיה חביב עליו עד מאד. לימים נשא אשה שנייה, אלמנה אף היא, שהיתה לה בת מנישואיה הראשונים. היה הבעל חושד באשה, שהיא מבכרת את בתה ודואגת לה לכל צרכיה, ומזניחה את בנו במאכלו ובבגדיו. והיתה האשה חושדת בבעלה, שהוא מאיר פניו לבנו ומפנקו ומבכרו על פני בתה.

לאמיתו של דבר צדקו שניהם, שכן אף בלא יודעין האדם קרוב אצל עצמו ובשרו, משום כך שררה מתיחות בכיתם ושלום הכית הופר. לימים גדלו הבן והבת, וההורים נדכרו ביניהם להשיאם זה לזה. הקימו בני הזוג בית נאמן בישראל ודאגו האחד לרעהו. והוריהם דאגו לשניהם והרעיפו אליהם אהבה, ומני אז שרר השלום במעונם. ואדרבה, ילדיהם – שהיו קודם לכן סיבה לפירוד הלכבות ביניהם – היו עתה הסיבה להידוק הקשר ולאחווה. והנמשל: הקב"ה ברא את האדם כשילוב של גוף ונשמה, גשמיות ורוחניות. אבל בין בני זוג אלו שוררת מתיחות מתמדת, כי הנשמה אוהבת את בני מיפותיה, והפצה להתעלות ולהודרך בתורה ובמצוותיה, ואילו הגוף אוהב את מנעמי העולם ואת המדותיו. אבל קיימת דרך אחת להשכיח ביניהם שלום ואחווה, והיא, אם ידע האדם, שכל מזונו וסיפוק רצונותיו ניתנים לו מאת הקב"ה, ויודה לו על מזונו תהילה וסוף, יהיה המזון גורם להכרת הטוב ולעבודת הבורא, או אז ישמחו בו שניהם כאחד!

ועל כך באה ההודאה, על הטובה המושלמת והכפולה שבנתינת המזון – ובחכמה בכך "שאתה זן, ומפרנס אותנו תמיד בכל יום, ובכל עת ובכל שעה!"

•

וכבר סה הרה"ק בעל החידושי הרי"ם זי"ע: בפרקי אבות (ג, ג) שנינו "שלושה שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים". ומפרש רבי עובדיה מברטנורא זי"ע חידוש גדול וכותב: כך שמעתי, כי בברכת המזון שמברכין על השולחן יוצאים ידי חובה ונחשב כאילו אמרו עליו דברי תורה.

לעומתו, יש מן הפוסקים שקבעו כי צריך ללמוד בעת הסעודה ממש ואין יוצאים בברכת המזון.

ונראה לי ליישב – המשיך בעל החידושי הרי"ם ואמר, שאינם חולקין, אלא רבי עובדיה מברטנורא מדבר באדם שאוכל לפני ה', ובסוף הסעודה מברך ברכת המזון ויודע לפני מי הוא מברך, ונותן הודיה למי שנתן לו המזון – שאין לך דבר תורה גדול מזה!...

ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך (ח, י)

בספר "גידיל תורה" מובא: שאל הרה"ק בעל ה"בית ישראל" מגור זי"ע: מה בא לרבות "את", הלא מצינו בגמרא (בבא קמא מא ע"ב) "שמעון העמסוני היה דורש את כל 'אתין' שבתורה (היכן שמוזכר המילה 'את' – היה דורש ולומד מכך משהו), כיון שהגיע ל"את ה' אלקיך תירא" פירש – לא ידע מה לרבות. עד שבא רבי עקיבא ולימד "את ה' אלקיך" לרבות תלמידי חכמים. וא"כ, גם כאן כשנאמר "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך" – זה בא לרבות תלמידי חכמים שזקוקים לברכה מיוחדת על אכילתם את מאכלם בקדושה וטהרה למען כבודו יתברך בכדי שיהא כח בקרבם לעבוד את ה' – לכן ראוי לקבוע להם ברכה מיוחדת על כך שהם אוכלים בעדינות ובקדושה!...

ממשיך בעל מחבר הספר "גידיל תורה" וכותב: ביום ה' פר' עקב תשי"ז בערב זכיתי להתלוות לכ"ק הרה"ק בעל הבית ישראל זי"ע ששהה אז בצפת. כשהור מביקור אצל הרב קפלן רבה של צפת, פגש את הרבי מקרמטשניף מכפר אתא רבי הערשליה זי"ע ושאלו אם קיבל איזה ידיעה משלום הרבי מבעלזא, וענה לו, לא שמעתי! אולם הייתי אצלו לפני כמה ימים והכל היה בסדר.

נאנה ה"בית ישראל" אנהה גדולה ששברה את כולם, ולא הבינו על מה ולמה!...

בשבת בעת הסעודה שלישית דיבר הרבי שצריך להתפלל ולבקש עבור צדיקים שבזכותם אנו קיימים, צדיקים אלו הם ספר מוסר חי בכל הליכותם, למשל, כאשר רואים אותם אוכלים, מבינים מה זה נקרא לאכול בקדושה!... והנה במוצאי שבת קדש הגיעה הידיעה המרה שהרבי מבעלזא הובהל לבית החולים, ונסתלק באותו הלילה לגנוי מרומים – זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל!...

פן תאכל ושבעת וכו' ובקרך וצאנך ירביין וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך (ח, יא-יד)

היה אומר הרה"ק רבי זושא מאניפאלי זי"ע – אמנם הפשט הפשוט הוא: השמר לך, שמתוך שתרכה בנכסים ובעושר תשכח את ה' אלקיך.

אבל אנו רואים שלפעמים "יש עושר השמור לבעלים לטובתו", כלומר, לא תמיד העושר מקלל ומשוהית את האדם, לפעמים הוא מכשיר טוב להשגת האלקות, ללמוד תורה מתוך שלום, לגדל את צאצאנו לתורה ומידות טובות מתוך הרחבת הדעת.

ואפשר שהתורה רומזת לנו גם האפשרות הזאת בפסוק זה: על ידי שיהיו לך עשירות וכל טוב, ותהיה לך הרחבת הלב ("ורם לבבך"), ושכחת את ה' אלקיך, "ושכחת" לשון "משכח שכיחי", תהיה שכיח עם ה' אלקיך, מצא תמצא אותו בכל דבר ובכל עניין.

כי אדם שטוב לו ויש לו פרנסה וטרף להביא אל ביתו, יכול ללמוד בשקט ובשלום ולעבוד את הקב"ה מתוך שמחה וטוב לבב!...

ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים (ח, יד)

מפסוק זה, מנו ופסקו חלק מהפוסקים את האיסור של "גאווה" ללא דאורייתא. וכך כותב הפמ"ג (מל"ט ס"ד):

"תוכחת הענוה דרשתי לרבים, אבל למנות את פסוק הנ"ל בלאו – לא היה דעתי. גם הרמב"ם במניין מצוותיו לא חיברו ולא הזכירו בחשבון הלאוין. וכשהגעתי להשלים עד כאן הלאוין, נקרא אלי קול בחלום במראית הלילה ואמר: "הנה שכחת את העיקר, השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך". והתבוננתי עליו בבוקר והנה יסוד גדול הוא ביראת ה', והואלתי לחברו בעזרת החונן לאדם דעת. אחרי כן עיינתי בגמרא (פסטה ע"א) ואמר שם בפירושו: אזהרה לגמי הרוח מנין, רב נחמן ברכי יצחק אומר: "ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך", וכתוב: "השמר לך פן תשכח את ה' אלקיך", וכל מקום שנאמר: השמר, פן, ואל – אינו אלא לא תעשה".

אם כן, יוצא לנו, שהפמ"ג מנה את הגאווה בין האיסורים, והרמב"ם לא מנאה. שאל המגיד מלובלין זי"ע – אם כן, מדוע לפי הרמב"ם אנו מתוודים על חטא זה ביום הכיפורים – "על חטא שהטאנו לפניך בעיניי רמות", הרי זה לא חטא?

אלא הסביר המגיד מלובלין בדרך משל: יש לך עגלון, המכניס את ראשו של הסוס בעול ענק וכבד, המעיק למעמסה על צוואר הסוס, מציץ לו ופוצע אותו. ולכן, אם הוא סוס משא צייתן, סובל הוא הכל וכופף צווארו בהשלמה. אבל יש סוסים אבירים ואצילים, שכאשר הם רואים את העגלון מתקרב אליהם, הם צונפים בקול, מזדקפים על רגליהם האחוריות ובוטמים בקדמיות. אין הם מוכנים להכניס את צווארם בעול המעיק! מה עושים העגלונים? הם ממירים את העול הגדול והכבד במיתרים דקים וחזקים מצופים נחושת נוצצת. הסוס שמח לקראתם ויש להתקשט בהם. הם מייפים אותו ואינם מכבידים עליו. אבל אין הוא יודע, כי בצידם האחר קשורים חומי הנחושת לעגלה כבדה מלאה מלאה עצים כבדים ומשא לעייפה!...

הוא הדין בהוטאים – ממשיך המגיד מלובלין ואומר: יש חוטאים המכניסים צווארם בעול העבירות ביודעין ובמזיד, עבירות שבין אדם למקום ובין אדם לחבירו, אבל יש כאלו, שמרגישים בגנות העבירות ומתקוממים כנגד היצר. מה הוא עושה? מכין עדיים נאים ומושכי עין, מביא בקרבם התפארות ורגש גאווה, הם חשים עליונות על חבריהם, מתהדרים ביישונם וחושבים שהם ואין בלתם. ואינם חשים, שבקצה השני קשורה עגלה מעונה משא לעייפה, כי רגש עליונות זה יגרום להטאים שבין אדם לחבירו ובין אדם למקום. בין אדם לחבירו – בהשתררות והלבנת פנים, צרות עין וצדית רע. ובין אדם למקום – שהרי כל מי שיש בו גסות הרוח, כאילו עובד עבודה זרה (פסטה ה ע"א)

ולפי זה נבין גם את מאמר הגמרא (פסכה נב ע"א) "אמר רב אסי: רשעים, יצר הרע נדמה להם בתהילה כחוט של בכיא – בקורי עכביש, ולבסוף דומה כעבותות העגלה". הכוונה שאותם חבלים דקים, נהיים לעבותות עגלה הקושרים את האדם למעמסה כבדה של עבירות, ולכן אף אם אמנם נפסק שזה לא לאו, אבל ודאי וודאי, שהגאווה מביאה את האדם לכל העבירות!...

•

הרה"ק רבי משה מקרביץ זי"ע היה מפרש את מאמר חז"ל (בבא קמא צב ע"ב) "בירא דשתית מיניה אל תשדי ביה קלא" (בור ששתית ממנו אל תזרוק בו אבן). אזהרה יש כאן כלפי תלמידי חכמים המתגאים בתורתם – "בירא דשתית מיניה" – בור התורה שאתה שותה ממנו מים חיים, "אל תשדי ביה קלא" – אל תעבב אותו ב"קלא", הוא פרק קלא שבתהילים, שבו נאמר "ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני".

והיה אם שכח תשכח את ה' אלקיך והלכת אחרי אלהים אחרים ועבדתם והשתחית להם העדתי בכם היום כי אבד תאבדון (ח, יט)

"והיה" לשון שמחה. ולכאורה מה השמחה כאן – אם שכח תשכח את ה' אלקיך? אלא הסביר הרה"ק רבי ברוך ממזיבזי זי"ע: ישנם שני סוגים של עובדי עבירה. סוג אחד, חוטא שיצרו תקפו ואינו יכול להתגבר עליו, ולכן עונשו איננו כל כך גדול, כי רק מתוך שלא הצליח להתגבר על יצרו, עושה כן. אבל יש חוטא להכעיס ומתכוון למרוד, השמח בחטאו ויש לו קורת רוח כשממרה את פי ה'.

על זה נאמר "והיה" – כשתשמח "אם שכח תשכח את ה' אלקיך, העדתי בכם היום כי אבד תאבדון".

•

הרה"ק רבי ישראל מרוזין זי"ע פירש: והיה לשון שמחה, "והיה אם שכח" אם תשכח לשמוח ותהיה חדור עצבות, "תשכח את ה' אלקיך", העצבות תסוב לך שתשכח את ה'!...

זכר אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלקיך במדבר למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד בואכם המקום הזה ממרים הייתם עם ה' (ט, ז)

שאל הרה"ק רבי צבי הירש מזידיטשוב זי"ע מהו "ממרים הייתם עם ה'", היה צריך לומר "ממרים הייתם 'על ה'?"

אלא נאמר (תהילים לו, ב) "נאום פשע לרשע בקרב לבי, אין פחד אלקים לנגד עיניו". כלומר, כשהרשע, הוא היצר הרע שבליבי, בא לפתותני בפרהסיא לדבר עבירה, "אין פחד" – אין לי פחד מפניו, כי מי פתי יציית לרשע זה לעשות פשע. אך עיקר יראתי מפני "אלקים לנגד עיניו" – כשהוא מתלבש בכמות היראה ובא לפתותני לעשות מצוה הכאה בעבירה, באשר זה דרכו להלביש את פשעיו ב"לשם שמים"... וכפי שכבר אמר **הבעל שם טוב זי"ע** על דברי חז"ל (שבת עה ע"א) "שוחרט משום מה חייב? אמר רב משום צובע". והכוונה כך: "שוחרט" – הוא היצר הרע ששוחרט כל הזמן נפשות מישראל, "משום מה חייב? משום צובע" – היינו שהוא צובע את עצמו ומנסה למכור לך איזו עבירה בדמות מצוה. ועל כך הוא חייב. וזהו "ממרים הייתם עמ' ה'" – עם דבר אלוקים על שפתותיכם...

בעלותי החרה לקחת לוחות האבנים לוחות הברית אשר ברת ה' עמכם ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי (ט, ט)

הגמ' (בבא מציעא פ' ע"ב) אומרת: מכאן ראינו שלעולם אל ישנה אדם מן המנהג, שהרי משה עלה למרום ולא אכל.

מסופר על **המגיד מדובנא זי"ע** שהגיע בנדודיו ביום חורף סגריר לבית מוכסן אחד בכפר נידח. המוכסן ראה את עצמו כיודע ספר, אבל קמצנותו קדמה לתורתו. ביקש ממנו המגיד דבר מה לאכול ומקום לישון. אמר המוכסן: מצטער אני, תם עכשיו הלחם, כנגד זה יש לי מקום לישון. שכב המגיד לישון, אך לא היה יכול להירדם מתוך רעב. המוכסן, שחשב שהאורה שקוע בשינה, הסב עם בני ביתו לשולחן ואכלו סעודה דשנה.

למחרת כשבא המגיד להיפרד מבעל הבית, אמר לו בעל הבית: נאמר (ברכות לא) "אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה", ובכן ויאל מר לומר לי דבר תורה. אמר לו המגיד: מעודי תמהתי על מאמר חז"ל הנ"ל: "לעולם אל ישנה אדם מן המנהג שהרי משה עלה למרום ולא אכל". דלכאורה, הרי גם לא ישן, שהרי המלאכים אינם ישנים, ולמה מזכירה התורה רק את זה שלא אכל ולא שתה. ולא עוד, אלא מצינו בגמ' שקשה מניעת השינה ממניעת האוכל, כי האומר שבועה שלא אישן שלושה ימים מכין אותו וישן לאלתר?

אבל כלילה הזה שלנתי אצלך נים ולא נים נתישב לי הדבר. הרי משה לא אכל במרום משום שלא רצה לשנות מן המנהג, אבל מנין בעצם ידע משה שהמלאכים אינם אוכלים, אולי אכלו בשעה שהוא ישן, כמנהג 'מכניסי אורחים ידועים'...

מכאן ראינו שלא ישן וראה שאין המלאכים אוכלים לעולם, ולכן לא אכל גם הוא...

הבין אותו מוכסן את הרמז והדברים הנוקבים שבו ומיד נפל מתחנן למגיד שימחול לו, וקיבל על עצמו לבל יישנה שוב מקרה כזה...

ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך ללכת בכל דרכיו ולאחבה אותו ולעבוד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך (י, יב)

חז"ל (בראשית רבה כא, ו) דרשו אין "ועתה" אלא תשובה, שנאמר: "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך וכו'".

שאל הנה"ק **בעל ה"חפץ חיים זי"ע**, יש להבין, אם נאמר לשון "ועתה" בפרשת תשובה – מפני זה כבר יש לדרוש "אין 'ועתה' אלא תשובה?" וכיצד נשמע מלשון זה תשובה?

אלא ענה והסביר: יסוד גדול לימדנו כאן חז"ל, והוא יסוד גדול בתשובה: כי כשאדם בא לעשות חשבון נפשו כדי להיטיב דרכו, כך דרכו של היצר, שהוא מעביר נגד עיניו כל פשעיו ומטיה בפניו: האתה רוצה לעשות תשובה? וזכר נא כמה עבירות חמורות עברת, נחתם עונך לפני בוראך ותשובתך לא תועיל לך מאומה, ועל כן טוב לך להמשיך במעלליך אשר לא טובים כדי להנות מן העולם הזה, וכהנה וכהנה מטיף ומשפיע היצר על האדם ומונעו מתשובה.

ואולם באמת, הרי מענת שוא היא זו, כי האם בגלל זה שהרבה לחטוא לא יענש עבור החטאים הנוספים? ועוד, כי שערי תשובה לא ננעלו, וכל עוד האדם חי עלי אדמות יכול הוא לשוב לבוראו.

ולכן העצה היעוצה לפני מי שמבקש לעשות תשובה, למחות מפניו את כל עברו ולחשוב שזה עתה נולד ומתייצב על דרך טוב, לעשות אך את הטוב והישר בעיני ד' אלקיו.

ולפיכך, "ועתה" הוא כלל גדול בתשובה, שיחשוב האדם תמיד בלבו רק אודות המצב הנוכחי של "ועתה"! מבלי להביא בחשבון את חטאיו בעבר, ורק אחרי שיתייצב על דרך טוב יבקש כפרה על עונותיו הקודמים...

ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך וכו' (י, יב)

שאל הנה"ק **רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע** דלכאורה נראה שלפי כללי הדקדוק תיבת "אם" היא מיותרת?

ומפרש בהקדם דברי הפסוק (תהילים צ, י) "ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה".

וידועים דברי חז"ל (יומא לח ע"ב) כיון שעברו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא. הרי מ"א שנים הם רוב שנותיו של אדם אשר זכה להגיע ל"גבורות שמונים שנה".

וזהו הכוונה "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה", כלומר, 'אם' – מ"א שנה, "נתירא" ממנו, ואז מובטח ששוב לא נחטא...

ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך וכו' (י, יב)

הקשה הנה"ק **בעל ה"נדרע ביהודה זי"ע בספרו צל"ח** (ברכות לג ע"ב), מדוע נקט הכתוב בלשון "שואל מעמך", ולא "מבקש מעמך"?

ומיישב בבאיור נפלא: דרשו חז"ל (ויקרא רבה פרשה כז, ב) שאין שום אדם בעולם שיכול להקדים טובה להקב"ה, אלא נהפוך הוא: הקב"ה הוא שהקדים לעשות לו טובה, ורק מכוחה הוא יכול לקיים מצוות, שהרי אין אדם המקיים מצוות מילה – בטרם נתן לו הקב"ה בן, ואין אדם העושה ציצית – אלא לאחר שהקב"ה נתן לו בגד, וכן לגבי צדקה ומעשרות, וכן ברוב המצוות, האפשרות לקיימן היא רק לאחר שהקב"ה נתן לאדם דבר כלשהו, ואם כן הקב"ה הקדים לגמול לו טובה עוד בטרם זכה הוא לקיים את המצוה.

וכן למדו במסכת אבות (ג, ו) (ז) "תן לו משלו, שאתה ושלך – שלו", שכן אין כל חוב מצד הקב"ה כלפי האדם על המצוות שעשה, כי הקב"ה כבר הקדים לתת לו. אלא שהקב"ה ברוב חסדו משלם שכר לאדם כאילו האדם עשה את המצוה משלו.

שונה המצב לגבי יראת שמים, שאותה מסר הקב"ה ביד האדם בלי שהקדים לתת לו דבר כלשהו הקשור למצווה זו, והברירה חופשית לגמרי ביד האדם, כי אם האדם מקיים מצוה יראת שמים כראוי, הרי הקב"ה כביכול חייב לשלם לו את שכרו, כי במצוה זו האדם הקדים כביכול להלוות לה' יתברך.

וזה מה שמרמז הכתוב באומרו "מה ה' אלקיך שואל מעמך", כלומר: באיזו מצוה הקב"ה יהיה השואל ואתה המושאל? אין אף מצוה שכזו, מלבד מצוה אחת: "כי אם ליראה"!!

ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך ללכת בכל דרכיו ולאחבה אותו (י, יב)

מלשון הפסוק משמע שיראת שמים היא דבר זוטא וקל להשגה, ולכן שואלת הגמ' (ברכות לג) "אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא?" – האם יראת שמים היא דבר מועט?

מתרצת הגמ': "אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא" – לגבי משה זה דבר קטן מאד להשגה.

ומקשים: מה מתורץ, הרי משה אמר את הדברים הללו לכל ישראל ולא רק לעצמו? אלא אומר **האר"י חק' זי"ע** מכאן ראינו, שהמסתופף אצל הצדיק ולומד ממעשיו, או היראת שמים נהיית אצלו לבר השגה בקלות. כי מה שכתוב כאן "לגבי משה מילתא זוטרתא היא" הכוונה, אלה שהיו אצל משה, שנמצאו בסביבתו ועמדו לפניו וראו את קדושתו וצדקתו ומעשיו הטובים והישרים ביראת ה' כל היום, לגביהם היתה יראת שמים מילתא זוטרתא...

עוד דרשה לומדת הגמ' (ברכות לג) מהפסוק הנ"ל: "ואמר ר' חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך".

שאל הנה"ק **בעל ה"חידושי הרי"ב מגור זי"ע** – וקשה, אם הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, למה אנו מתפללים בכל יום "ויחד לבבנו לאחבה וליראה את שמך"? ויש לומר שכונת המאמר היא: כל הבקשות שאדם שואל מה' הן "בידי שמים", מילואן תלוי בחסדי המקום, אם תפילתו תתקבל. חוץ מיראת שמים שאם אדם מתפלל לה' מעומק הלב על יראת שמים – תמיד תפילתו מתקבלת, מובטח הוא שייסיעו לו...

הרה"ק רבי ברוך ממזיבוב זי"ע אמר: "מה ה' אלוהיך 'שואל' מעמך" – אדם שירא את ה' אלקיו, נעשה לו כביכול הקב"ה כ"שואל", אחד מארבעה שומרים, ש"כל הנאה שלו" והוא מתחייב לשומרו שמירה מעולה בשמירות...

הנה"ק רבי מרדכי בנעט זי"ע פירש כך: חז"ל אמרו (סוטה יד) כתיב "אחרי ה' אלקיכם תלכו". וכי אפשר לו לאדם ללכת אחרי שכינה, והלא כבר נאמר כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא? אלא הלך אחר מידותיו של הקב"ה".

ובספרי מובא: הדבק במידותיו – "מה הוא חנון אף אתה חנון, מה הוא צדיק אף אתה צדיק, מה הוא חסיד אף אתה חסיד וכו'".

לכן בכל הענינים צריך ללכת בדרכי ה', מלבד ביראה – מצוה זו אי אפשר ללמוד מהקב"ה, כי מידה זו לא שייכת אצלו כלל.

וזהו הכוונה: "מה ה' אלהיך" – מה שהוא בעצמו, הוא – "שואל מעמך" – שתהיה חנון כמוהו, רחום כמוהו. כי אם ליראה – מידה זו תדלה מעצמך, כי אי אפשר ללמוד מידה זו מהקב"ה, שאינה שייכת בו כלל...

ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך ללכת בכל דרכיו ולאחבה אותו ולעבוד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך (י, יב)

בספר הנחמד "מפי ספרים וסופרים" להמשפיע הגה"צ רבי אליעזר דוד פרידמן זצ"ל מובא בשם הספר "בית יעקב" שדקדק, דאחרי שכתוב "כי אם ליראה את ה' אלקיך ללכת בכל דרכיו ולאחבה אותו" כתוב "ולעבוד את ה' אלקיך", וקשה, וכי עד כאן אינו עבודת ה', ולשם מה התוספת "ולעבוד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך"?

וביאר, שבעצם התורה מורה לנו כאן הדרך אשר בה יבוא האדם אל הבחינה של "ולעבוד את ה'", שהעצה היעוצה לזה היא רק על ידי דביקות בתלמידי חכמים ובצדיקי הדור, וכל אחד ואחד מחייב לדבק עצמו בתלמידי חכמים שבעירו וביותר ב'חכם העיר' ולאחוב אותו ולירא מפניו, וכדאיאתא בגמ' (בבא קמא מא ע"ב) "שמעון העמסוני היה דורש את כל 'אתי' שבתורה (היכן שמוזכר המילה 'את' – היה דורש ולומד מכך משהו), כיון שהגיע ל'את ה' אלקיך תירא' פירש – לא ידע מה לרבות. עד שבא רבי עקיבא ולימד "את ה' אלקיך תירא" – לרבות תלמידי חכמים". והיינו שהחייב חל על כל אחד ואחד לדבק עצמו לתלמיד חכם, ואף ת"ח עצמם צריכים להתדבק עם ת"ח וצדיקים גדולים מהם.

ובזה יתבארו המקראות באופן נפלא: "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך" – שהקב"ה שואל ומבקש מאת בני ישראל שיהיה להם מורא ואהבה מ'את' ה' אלקיך – דהינו ממה שנתרבה מ'את' שהם התלמידי חכמים, ו"ללכת בכל דרכיו ולאחבה אותו" – וללמוד ממעשיהם ללכת בדרכם ולכבדם, ועי"ז יוכלו לסופו של הפסוק "ולעבוד את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך"...

הרח"ק המקובל רבי שמשון מאוסטרופוליא זי"ע הסביר הסבר נורא! מדוע דווקא דרש רבי עקיבא דרשה הנ"ל – 'את' לרבות תלמידי חכמים: דהנה בפרשת "מעשר בהמה" (ויקרא כז, לב) כתוב: "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קודש לה". ולכאורה יש להבין מה שכתוב "וכל מעשר" בקר וצאן, דהרי כשמתחיל למנות בהמותיו עדיין אין כאן מעשר, והיה צריך להיות כתוב "וכל בקר וצאן שיעבור תחת השבט העשירי יהיה קודש"?

ועוד צריך להבין: מהו **יבול** מעשר בקר וצאן – וכי כולם יעברו תחת השבט, הרי אינו מכה בשבטו אלא את העשירי כדי לצבעו בסקרא?

אלא הסביר, כי הנה רמזה לנו התורה בזה על ענין "עשרה הרוגי מלכות", כמבואר **בכתבי האר"י ז"ל** (ספר הליקוטין פר' וישב פרק לו') שעשרה הרוגי מלכות היו גלגולי נשמות של עשרה השבטים, ועונשם היה בגין חטא מכירת יוסף, והגם שלא היו בשעת המכירה אלא מ' שבטים (כי ראובן שימש את אביו באותה שעה, ובנימין לא היה שם, ויוסף אינו מן המניין בזה), אולם כיון שציפרו את השכינה עמם בדבר ההרס שלא לגלות מעשה המכירה (כמובא ברש"י בראשית לו, לג), לכן כביכול גם השכינה צריכה כפרה על מעשה המכירה, ורבי עקיבא הוא זה שהיה קרבן כפרה כביכול כנגד השכינה...

והנה איתא (כתובות סב ע"ב) שרבי עקיבא היה בצעירותו רועה צאן. ולזה רמזה התורה "וכל מעשר בקר וצאן": וכ"ל – וכי למה, מעש"ר – מת עקיבא שהיה רועה בקר וצאן? הטעם הוא – אף שאמנם "כל אשר יעבור" – ששאר התנאים הצדיקים שעברו מן העולם בהריגת המלכות הנ"ל היו "תחת השבט" – כל אחד תחת אחד מן השבטים שהיו במכירת יוסף, אבל "העשירי יהיה קודש לה" – הרי הוא קדוש לה' וכביכול כפרה הוא לשכינה! וזהו גם הכיאר כמה שמצינו (ברכות סא ע"ב) שבשעה שסרקו את כשרו של רבי עקיבא במסרקות של ברזל, היה מאריך באחד ומתוך כך יצאה נשמתו, יצאה בת קול ואמרה "אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד!" משום שנשמת רבי עקיבא יצאה מאיתו בגלל מי ששמו אחד יחיד ומיוחד. ולפי זה ביאר מדוע דווקא רבי עקיבא דרש "את ה' אלקיך תירא לרבות תלמידי חכמים", כי רבי עקיבא שנהרג לכפרה על השכינה – לו היה נאה לדרוש שמורא תלמידי חכמים נתרבה מ'את' דכתיב לגבי מורא שמים, כי מטעם זה שהיה הוא תלמיד חכם נבחר לחיות כנגד השכינה, ועל ידי זה הבין שכבוד תלמידי חכמים שווה לכבוד המקום...

הגה"ק רבי מאיר שפירא מלובלין זי"ע הסביר הסבר האופייני לו מאד: התנא הקדוש שמעון העמסוני, כיון שהגיע ל'את ה' אלקיך תירא' פירש, כלומר כאשר הגיע לרום הפסגה של יראת שמים, פירש – פירש מהעולם

ומלואו, והסתגר בארבע אמותיו. אולם כאשר בא רבי עקיבא, אמר, את ה' אלקיך תירא לרבות תלמידי חכמים, יראת ה' אינה סיבה להסתגרות, אדרבה צריכה להביא את האדם לידי עשיה, להיבן לפעול ולהתמסר כדי להרבות תלמידי חכמים...

ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך (י, יב)

דורשים חז"ל (מנחות מג ע"ב) אל תקרי "מה", אלא מאה, מכאן, שאדם חייב לברך מאה ברכות בכל יום.

מקור תקנה זו היא אצל דוד המלך ע"ה כפי שמובא במדרש רבה (קרח פי"ח), מעשה שהיה בזמן דוד המלך ע"ה, שהייתה מגפה בירושלים ובכל יום היו מתים מאה איש מאנשי ירושלים. תיקן דוד המלך ע"ה שיאמרו בכל יום מאה ברכות ומיד פסקה המגפה.

מאז, חובה על כל אחד שיברך מאה ברכות בכל יום. ובעצם תקנה זו הייתה כבר בזמן משה רבינו ע"ה אבל נשתכחה מישראל.

כתב הגה"ק בעל ה"בן איש חי" זי"ע (פרשת בלק), דהנה ידוע שע"י הברכה שאנחנו מברכים לשמו יתברך אנחנו קונים בזה את הארץ ומלואה, כמו שכתוב בגמרא (ברכות לה ע"א) רבי לוי רמי (הקשה): בפסוק אחד כתוב "והארץ נתן לבני אדם", ובפסוק אחר כתוב "לה' הארץ ומלואה"? ומתרצת הגמרא: לא קשיא, כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה. כלומר, לפני הברכה הכל של הקב"ה ולאחר הברכה זה נהיה של האדם. ולפי זה מפרש את הכתוב (במדבר כד, ה) "מה טבו אהליך יעקב", תיבת 'מה' הכונה, למאה ברכות, (כמו שהבאנו לעיל "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך" אל תקרי מה אלא מאה). וזהו ע"י 'מה' שהם מאה ברכות, "טבו אהליך יעקב" – יסתלק חמות אשר מומאיתו חמורה שטמא באהל, וגם ע"י 'מה' – מאה ברכות, תוכה בארץ הלזו שנעשית "משכנותיך ישראל" – שלך היא ע"י הברכה, כמו שדורשת הגמרא "והארץ נתן לבני אדם" היינו לאחר ברכה.

עוד מוסיף **הגה"ק בעל ה"בן איש חי" זי"ע** לפרש את הפסוק מתהלים (פא, יא) "הרחב פיך ואמלאהו" בדרך רמז, שהמברך מאה ברכות בכל יום תבוא עליו הברכה. שכן, אם נרחיב את המילה "פה" על ידי מילוי אותיותיה, נקבל בגימטריא מאה: פה – בגימטריא שמונים וחמש. הו, בגימטריא חמש עשרה, סך הכל מאה. זהו שכתוב "הרחב פיך" – אם תרחיב את הפה ותאמר מאה ברכות, "ואמלאהו" – אמלא אותו, ואביא עליך ברכה...

ונשאלת השאלה, לפי דברי הגמרא שדורשת מהפסוק הנ"ל "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך" – אל תקרי 'מה' אלא מאה, ומכאן דרשינן שהיבנים לברך מידי יום מאה ברכות. מדוע א"כ, נאמר בפסוק 'מה' ולא במפורש 'מאה'? אלא, מסבירים המפרשים: שרמז יש לנו כאן באות א' החסרה, שאם אדם מברך ולא מכווין עבור מה הוא מברך ולמי הוא מברך, אז אין נחשב לכלום, וזהו 'מה', ללא האות א', לומר לך שאם אינו מכוין בברכותיו אל ה'א'חה, הלא הוא אלופו של עולם, הרי שאין בברכותיו נחשבות, ואמנם הוא מברך מאה ברכות אך אין הם נחשבים, כי הם 'מה' ללא האל"ף – אלופו של עולם...

אך אפשר לומר עוד: דהנה חז"ל אמרו (ברכות נג, ב) "גדול העונה אמן יותר מן המברך". ולכאורה, כיצד ייתכן שמילה אחת קצרה חשובה יותר מברכה שלמה המקלסת את מלכו של עולם?

אלא ניתן ליישב זאת במשל: פקיד המלך עמד לפני ההמון והפליג בשבחיו של המלך. משסיים, נשתררה דממה. איש לא החרה אחריו והיזק את הדברים. מובן, כי המעמד המיט ביוזון רב על המלך ועל בית המלוכה. לעומת זאת, דברי שבח על המלך, המתקבלים על ידי הציבור בהתלהבות, מהיאות כפיים וקריאות "יהי המלך!", מעידים יותר מאלף עדים על אמיתות הדברים, ומוכיחים כי המלך אכן ראוי לכל הכבוד והערכה...

וזהי הסיבה לכך שאנו עונים "אמן" לאחר שנאמרת ברכה. עניית "אמן" משלימה למעשה את הברכה בכך שהיא נותנת תוקף לשבח שנאמר זה עתה על ידי המברך. לפיכך, כעניית "אמן" אנו מגדילים ומרוממים את שמו של הקב"ה, ולכן "גדול העונה אמן יותר מן המברך".

עניית אמן לאחר ברכה הריהי כחותמת המלך על איגרת המלך. איגרת המלך בלי חותמתו – מה ערכה? הריהי כהמחאה בלא חתימה...

וכדברי **רבינו בחיי** (פרשת בשלה יד, לא) "והעונה אמן הוא מקיים השטר, והוא העיקר! שאין קיום העדות בעד ראשון אלא בעד שני, שהעדות נגמרת על ידו שהרי רק על פי שני עדים יקום דבר. והעונה אמן" הוא העד השני, וצריך הוא שיצטרף עם העד הראשון שהוא המברך, כי על ידי העדות מתקיים! "

ולפי זה אפשר לתרץ את מה שהקשנו לעיל מדוע נאמר בפסוק 'מה' ולא במפורש 'מאה'? אלא כי התורה רוצה לרמז לנו, ש'מה' דהיינו המאה ברכות, חסרים ללא ה'א' שהיא האות הראשונה של המילה אמן, אין להם תוקף מיוחד. כלומר, יכול אדם לומר מאה ברכות בכל יום, אך אם היא ללא 'אמן' שעונים אחריו, אין לכך תוקף חזק, והיא רק 'מה' ולא 'מאה'...

אמר הכותב: לב מי לא יחרד כאשר שומעים או לדאבונינו חדשים לבקרים על אסונות נוראים בפטירתם של צדיקים וגדולי ארץ, בפטירתם של אנשים ונשים צעירים וצעירות יראים ושלמים שמשאירים אחריהם משפחה כצאן ללא רועה. מה עושים? מה מתקנים?

לב יודע מרת נפשו, כל אחד מכיר ויודע את נבכי לבבו ואת הדרוש לתקן בו כדי להסיר חרון אף ה'.

אך כשאנו מסתכלים בתמונה כללית, אולי אנו צריכים ללכת ולהסתכל על הדורות שלפנינו, מה תיקנו חז"ל בכדי להסיר חרון אף, והנה אנו רואים כפי שהבאנו לעיל, שבימות דוד המלך ע"ה היה כזה מצב נורא ואיום שבכל יום מתו אנשים ר"ל, וגילו לו משמים שעליו לתקן תקנה שכל אחד יברך מאה ברכות בכל יום, ואז נעצרה המגיפה.

ולמעשה כבר כתב הגה"ק בעל ה"משנה ברורה" זי"ע שבכל יום יוצא לכל אדם לברך מאה ברכות, וזה החשבון: 19 ברכות בברכת שמונה עשרה שלוש פעמים ביום, סה"כ: 57 ברכות. 20 ברכות השחר. פעמיים נטילת ידיים לסעודה וברכת המזון לאחר הסעודה הכוללת ארבע ברכות – סה"כ 12 ברכות. ועוד כבוקר שתי ברכות לפני קריאת שמע ואחת אחרי, ובלילה שתיים לפני ושתיים אחרי, סך הכל עולה לתשעים ושש ברכות. הוסף לזה את ברכת 'אשר יצר' שמברכים כמה פעמים ביום וישכח! וברכת הנהנין הרי לך מאה ברכות ביום. אז מה לא טוב אצלנו – הרי גם אנו אומרים מאה ברכות בכל יום?

אלא אולי חסר לנו קצת חיזוק בנושא של ה'אמן' שמשלים ונותן תוקף לברכה כפי שכתב ה"רבינו בחיי": "העונה אמן הוא מקיים השטר, והוא העיקר" וכפי שכתב המהרש"א זי"ע (בסוף מסכת נזיר סו ע"ב) על דברי הגמרא שם (וכן ברכות נג), שהגמרא משווה אמירת 'ברכה' ועניית 'אמן' למערכה בשדה הקרב, וזה לשון הגמרא: "גדול העונה אמן יותר מן המברך וכו' שהרי החיילים גולירין (חלשים) יורדין ומתגרין (פותחין) במלחמה, והגיבורים יורדין ומנצחין במלחמה". ומסביר שם המהרש"א: החיילים הנלחמים באויב בקו החזית מחרפים את נפשם, ויוצאים לקרב מר ועקוב מדם והרבה מהם לא חוזרים חזרה... אך אל עיר האויב נכנסים בסופו של דבר, גדודים אחרים, והם אלה שכובשים את העיר ומניפים את דגל הניצחון.

וכן גם הברכה כמות, כקרב הנימש נגד המקטרגים שישנם על האדם המבקשים לחסום את פרנסתו בריחוק ולמנוע ממנה להתממש. מבקשים הם לקטרג עליו, ואלו הברכות מנסות להמליץ טוב וישר עליו אך הם נשארים תקועים באוויר, עד שנשמעת הקריאה "אמן" אלו הם "חיילי הגדוד השני", התגבורת המחוללת את המהפך, המכריעה את הקרב ומביאה את הניצחון על המלאכים המקטרגים. ניצחון זה מוכה אותו ואת כל העולם כולו בשפע של ברכה...

וכבר כתב הגה"ק בעל ה"מנחת יעקב" זי"ע: האותיות האחרונות במילים: "זקן בא בימים" מרכיבות את המילה "אמן", ללמדנו, שכל העונה "אמן" ככוונה הראויה, יזכה לאריכות ימים ושנים טובות...

•

סיפור נורא היה אצל הר"ק בעל ה"שפע חיים" מצאנו זי"ע, היה זה כאשר היה גר ביוניאן סיטי שבארצ"ב אחרי שאיבד בשואה האוימה את אשתו ואחד עשר ילדיו. לאחר המלחמה, התגבר על אסונו האישי, והיווה מקור עידוד ונחמה לשרידי ההרב. הוא נישא שנית והקים משפחה מפוארת. אמונתו הבלתי מעורערת נסכה בו את הכח לשרוד הרף הסבל והתלאות שידע, ולקומם את ההריסות מעפר.

מסירות נפשו של הרבי לעניית "אמן" היתה שם דבר. "אמן היא שורש המילה 'אמונה', מי שמקפיד לענות 'אמן', הריהו מצוהיר בריש גלי על אמונתו בקדוש ברוך הוא, מלכו של עולם".

כאמור, הרבי הקים את קהילתו המפוארת ביוניאן סיטי, אך באחת השנים אירעו אסונות רבים בקהילה. ר' אהרן קריגר ז"ל דמות נמרצת ואהובה בקהילה, נספה בתאונת עבודה והותיר אחריו אלמנה ויתומים רבים. מרם התאוששה הקהילה מהאסון, וכבר ניחת עליה אסון נוסף: ר' משה נחמיה שטרובל ז"ל, חסיד נאמן ירא ושלם, נפטר במרם עת בדרכו לחלק מזון לנזקקים. אף הוא הותיר אחריו אלמנה ויתומים.

לשמע האסון הראשון נודעונו כל בני הקהילה. משנתפרסם דבר פטירתו של ר' משה נחמיה שטרובל, שטמה החרדה בלבבות. אחד מבני החבורה שמת, תדאג כל החבורה כולה. וכאן נפטרו שניים... כמה חטאו שכך עלתה להם? כל אחד עשה את חשבון נפשו ופשפש במעשיו. האווירה היתה קשה. הכל ציפו לשמוע מה יאמר רבם על רצף האסונות שניחת על הקהילה. בשיעורו השבועי בחומש, שהתקיים ביום חמישי, פנה הרבי אל חסידיו: **"וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו. ויאמר, אסתירה פני מהם, אראה מה אחריתם, כי דור תהפוכות המה בנים לא אמוץ בהם"**, פתח וציטט מתוך שירת האזינו. **"אמר רב דוסתאי בן יהודה (מובא בילקוט שמעוני) אל תהי קורא 'בנים לא אמוץ בהם' אלא 'לא אמן בהם', שלא היו רוצין לענות אמן..."**

קולו של הרבי ניסר בחלל בית המדרש. אותיות "אמן", הם ראשי התיבות של שמות הנפטרים: אהרן, משה נחמיה. כשאנשים אינם עונים אמן לברכה, הריהם מזלזלים בכבודו של מלך מלכי המלכים הקב"ה. ולזול זה גורר מיד הסתר פנים, כפי שאומרת התורה: "אסתירה פני מהם", ועל כך מסביר רבי דוסתאי בן יהודה שהטאם הגדול היה שלא רצו לענות "אמן".

סיים הרבי את דבריו ואמר: "שני צדיקים נלקחו מאתנו. נחפשה דרכינו ונחקורה, ונשובה עד ה'. נקפיד ונזהר יותר בעניית "אמן". כשאמרת ברכה, נקפיד לענות אמן, ובזכות זו יסיר ה' חרון אפו מעמנו"...

•

מה הם הכוונות ב"אמן"?

לפני שנמשיך להביא עובדות בגודל עניית 'אמן', נסביר בפשטות, מה הכוונה במילה 'אמן'.

עיקר הכוונה ב'אמן' היא שדברי המברך אמת, ומאמין ומסכים עמו בכל מה שאמר, והרי כאילו אמר הברכה והתפילה בעצמו. הפוסקים ביארו עוד כוונה ב'אמן' שהיא בגדר תפילה – יהי רצון שיתמלאו משאלות המברך.

ולפי זה חילקו 'אמן' לשלושה סוגים:

א. ברכות שבה והודאה, כגון ברכת הנהנין או שלוש ברכות ראשונות ואחרונות שבשמונה עשרה. כשיענה "אמן" על ברכות אלו, יכוין "אמת היא הברכה שבירך המברך, ואני מאמין בזאת".

ב. ברכות שבה והודאה שהן גם תפילה, כגון ברכות אמצעיות של שמונה עשרה. כאן יכוין: אמת היא, וגם אני מתפלל שיהי רצון שיקיים דבר זה".

ג. בקדיש, שהוא תפילה בלבד ולא מברכות שבה והודאה, יכוין רק: "יהי רצון שייאמנו דבריו – מה שהוא מבקש שיתגלה מלכותו בעגלה ובזמן קריב".

הגמרא במסכת שבת (קט ע"ב) אומרת: מאי "אמן"? אמר רב הנינא שראשי התיבות הם: **אל מלך נאמן**. ומסביר שם התוס', (ד"ה א"ר הנינא) שלפיכך צריך להרהר בו, שה' הוא אל מלך נאמן, בשעה שאומר "אמן".

ואילו **המאירי** שם מסביר: שהמלה 'אמן' מורכבת משני שמותיו של הקב"ה י – ה – ו – ה – ו – ד – נ – י. כסו הגימטריה של שני שמות אלו הוא 91, כגימטריה של המלה 'אמן'.

למי שקשה לכוון בכל "אמן" כוונתו המיוחדת, פסק הר"ק בעל ה"אשל אברהם" **מבוטשטשטש זי"ע** שיוכוין לכל הפחות את עיקר הכוונה, שדברי המברך אמת, ומסכים עמו. והרי הוא כאילו אמרו בעצמו!

•

מכל 'אמן' נוצר מלאך?

בספר "מילה אחת – אמן" (ספר הנותן חיזוק רב לנושא זה), מובא סיפור מדהים המראה לנו עד כמה גדול כוחה של המילה 'אמן'.

בבית החולים 'מעייני הישועה' שבבני ברק היה רופא בכיר מאד שעלה מארצות הברית. הרופא הנ"ל גדל והתחנך במשפחה מתבוללת לחלוטין ובסביבה מנותקת מתורה ויהדות. אך בכל זאת, ביום מן הימים, עברה עליו רוח טהרה ממרומים אשר הובילה אותו לצור מחצבתו בתשובה שלימה.

באחד מן הימים סיפר לרבני בית החולים – מה גרם לו לחזור לצור מחצבתו: לפני כשמונה עשרה שנים, עוד בהיותי בארצ"ב, טיפלתי בחולה סופני. מערכות גופו קרסו בזו אחר זו, ונראה היה כי ימי ספורים. לאחר שקיימתי התייעצויות עם מספר מומחים, נועדתי עם החולה ובני משפחתו, והצגתי את האפשרות לבצע ניתוח, העשוי להאריך את חייו בששה חודשים בלבד. עם זאת, הדגשתי, מדובר בניתוח מסוכן, הכרוך בסבל רב ובעלות גבוהה.

מצב זה, שבו אני נאלץ להותיר הברעות סבוכות וקריטיות כל כך בידי מטופלי, איננו קל עבורי אף פעם. היטב ידעתי כמה מייסרת ההתלבטות שהונחה לפתחו של האיש, והמתנתי אפוא בדריכות לתשובתו.

"החלטה כזאת לא אוכל לקבל בעצמי", השיבני בשקט. "רק רבי משה פיינשטיין יוכל להכריע כאן".

הצעתי להתלוות אליו לבית הרב, ולשמוע בעצמי את המקרה המורכב על כל הבטיו. הצעתי לא היתה חפה ממניעים אישיים, שכן ביקשתי לראות כיצד יתמודד הרב עם סוגיה מעין זו...

לראשונה בחיי, היתה לי הזכות להתייעץ עם גדול בתורה. הצגתי בפני רבי משה פיינשטיין את המקרה, ופרסתי ביראת כבוד את מכלול הנתונים, מבלי לפסוח על אף פרט.

תגובתו לא תמוש מזכרוני כל ימי. רבי משה פריץ בכבי. הוא ככה ככי תמרורים בדמעות אמיתיות ומרות, וקול יפחותי הדהד בחלל החדר. ככיו נמשך כעשרים דקות תמימות.

כרופא מנוסה, הכרתי היטב את הניתוק הרגשי שאנו נאלצים לרכוש במהלך שנות עבודתנו, כיצד מקהים הניסיון והוותק את הרגש האנושי. נאלמתי דום אל מול תגובתו. ענק תורה זה, המקבל בחדרו עשרות אם לא מאות אנשים מידי יום ביומו, ומתוודע לאינספור בעיות אישיות וציבוריות, מצטער כל כך בצעריו של

החולה שלי, שלא נמנה על קרובי משפחתו או באי ביתו, אלא היה תלמידו לפני עשרות שנים! לבסוף, מששב אליו הדיבור, ביקש רבי משה פיינשטיין שהות של יום נוסף במרם יוכל להכריע בסוגיה מורכבת זו. שבנו למחרת. ר' משה קידם את פנינו בחום, ואמר לתלמידו לשעבר בביטחון ובמתינות הדעת: "אפשר לגשת לניתוח. אנחנו נתפלל כולנו עבורך, ונעתייר למרומים שיוסיפו לך שנים רבות של בריאות טובה..." כפי הנראה, לא הצלחתי להסתיר את ההבעה הספקנית שעלתה על פני למשמע הדברים, שכן רבי משה נפנה אלי ואמר: "במהלך אותם ששה חודשים, יזכה ידידנו לענות 'אמן' על מספר רב של ברכות. מכל 'אמן' ו'אמן' ייווצר מלאך מליץ יושר. מלאכים אלו ימליצו זכות בעדו בכית דין של מעלה, ובזכותם יזכה לחיים ארוכים..."

המפגש עם גדול הדור, כמו גם תשובתו לשאלתי, הרעידו נימים חבויים בנפשי. רבי משה פיינשטיין העריך היטב את מנות הסבל והייסורים העתידיים ליפול בחלקו של החולה הסופני, ובכל זאת סבר שהכל כדאי רק כדי שתלמידו יוכל לחיות עוד זמן מה ולבטא מילים ספורות ביותר! יתר על כן, ר' משה האמין בעוצמה הרבה הטמונה במילים אלה, ובכוון לשנות את המהלך הטבעי בעולם. באותם רגעים, הדרה לליבי ההכרה כי בתורת ישראל ישנו מימד עמוק ובעל משמעות. החולה אכן הכיב את תחויותיהם השחורות של הרופאים, וזכה בשנות חיים נוספות... מכל "אמן" נוצר מלאך מליץ יושר, אמר רבי משה פיינשטיין. מפליא לגלות שהמילים "אמן" ו"מלאך" הן בעלות ערך מספרי שווה: תשעים ואחת.

ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד (י, טז)

מסופר על הרה"ק בעל ה"חידושי הרי"ם" זי"ע שנכנס לבית מדרשו בשחרית של שבת ומצא עשרות אברכים יושבים ועוסקים בעמלה של תורה. כיוון שראו את רבם נשתתקו. פנה אליהם בדרך שאלה: אולי ראוי היה להקדים זמן תפילת שחרית, ופחות לעמול בתורה משום כבוד ועונג שבת? ההרישו הנוכחים, איש לא פצה פיו. יראת הרוממות! המושיך הרבי בדבריו והשיב בעצמו על שאלתו: כיון שלומדים תורה לפני התפילה, מקיימין את הכתוב "ומלתם את ערלת לבבכם", והרי מילה דוחה שבת...

הרה"ק רבי דוד מלעלוב זי"ע הסביר: "ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם" – כשלא תהיו אטומי לב וקשי עורף, ממילא "לא תקשו עוד" – לא יהיה לכם קושי על סדרי העולם והנהגת הבורא...

וקשרתם אותם לאות על ידכם וחיו לטוטפות בין עיניכם. ולמדתם אותם את בניכם (יא, יח-יט)

כ"ק מרן אדמו"ר ממשיקולין שליט"א למד מכאן לימוד ומוסר השכל חינוכי. וכך הסביר בעת שיחה שנשא בפני מהנכים והורים: דלכאורה צריכים להבין, מדוע בפרשת "קריאת שמע" הכתובה בפרשתנו, שהיא פרשה שניה שבקריאת שמע, מובא בתחילה מצות תפילין – "וקשרתם אותם", ולאחר מכן, מצות חינוך הבנים – "ולמדתם אותם את בניכם". ואילו בפרשת ואתחנן (דברים ו, ד) ששם כתובה הפרשה הראשונה שבקריאת שמע, הסדר הוא אחר. ראשית מצוות חינוך הבנים – "ושננתם לבניך ודברת בם", ולאחר מכן, מצוות תפילין – "וקשרתם לאות על ידך?" ותירץ מרן אדמו"ר שליט"א, בהקדם דברי הגמרא (ברכות סא ע"ב) "תניא ר' אליעזר אומר אם נאמר 'בכל נפשך' למה נאמר 'בכל מאודך'? אלא אם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לך נאמר בכל מאודך". והשתא אם נתבונן נראה שבפרשה הראשונה שבקריאת שמע כתוב: "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך". ואילו בפרשה השניה כתוב: "לאהבה את ה' אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם", ולא כתוב "בכל מאודכם". ומדוע?

כי בפרשה הראשונה שכתוב בכל מאודך, מדובר בכוח סוג אדם שממונו חביב עליו מגופו, והוא יעדיף להקדיש את זמנו ועמלו לקדם את עניני ממונו מאשר את חינוך ילדיו. ויתירה מכך הוא גם יחפש מקום חינוך לילדיו שלא יעלה לו ממון. וכשמדובר בכוח אדם, התורה מזוהרת אותו, שלפני הכל ישקיע את עמלו והונו בחינוך ילדיו – "ושננתם לבניך". משא"כ בפרשה השניה שבקריאת שמע, ששם לא מוזכר "ובכל מאדכם", כי מדובר באדם שלא להוט אחר ממונו, לכן אפשר לצוותו קודם על מצות תפילין ואח"כ על חינוך הבנים...

וקשרתם אותם לאות על ידכם וכו', ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם בשבתך בבייתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך וכתבתם על מזוזות וכו' (יא, יח)

בספר "זכרון אליעזר" להרה"ק ממשיקולין זי"ע (פר' חיי שרה עמוד נד) מובא: שמעתי ממורי ורבי הרה"ק רבי ישכר דב מבעלזא זי"ע, דאם נתבונן, נראה שבפרשה שניה שבקריאת שמע כתוב "וקשרתם אותם לאות על ידכם וחיו לטוטפות בין עיניכם", דהיינו מצוות תפילין. אח"כ כתוב "ולמדתם אותם את בניכם", דהיינו חינוך הבנים. ואח"כ כתוב "וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך", דהיינו מצוות כתיבת מזוזה.

וצריך להבין מדוע כתוב "ולמדתם אותם", דהיינו "חינוך הבנים" בין מצוות תפילין למצוות מזוזה?

אלא לימוד והדרכה בחינוך הבנים נותנת לנו כאן התורה! שהדבר בא בכדי לרמוז לנו, שכמו שבכתיבת תפילין ומזוזה, אם משנה אפילו אות אחת הרי הם פסולים, כך גם בחינוך הבנים, אסור לשנות אפילו עוקץ קטן רק צריך לחנך הבנים בדרך ישראל סבא, כמו שראינו מאבותינו. כי הם קיבלו איש מפי איש עד משה רבינו ע"ה, שקבל תורה מהקב"ה. וכל המשנה ידו על התחתונה...

למען ירבו ימיכם וימי בניכם וכו' כימי השמים על הארץ (יא, כא)

בשבת האחרונה לחיו אמר הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע את ההסבר הזה: "למען ירבו ימיכם וימי בניכם וכו' כימי השמים על הארץ" – יהיו חייכם וחיי בניכם שמימיים על הארץ, התנהגו בצורה שמימית, כאן למטה בארץ הגשמית...

ובשם צדיקים היו אומרים: "כימי השמים" – אמנם התנהגו בצורה שמימית, אבל "על הארץ" תשארו על הקרקע, לא לרחק בעולמות עליונים...

שבעה דנחמא

כתבו התוס' במגילה (לא ע"א ד"ה ר"ח אב) שאנו נוהגין על פי הפסיקתא להפטיר ג' דפורענותא קודם תשעה באב, ואחר תשעה באב שבעה דנחמא. וסדר זה מתחיל בפרשת פנחס וסימנך: דש"ח נר"ע אר"ק שד"ש: "דברי ירמיהו", "שמעו דבר ה'", "חזון ישעיהו", "נחמו עמי", "ותאמר ציון", "עניה סוערה", "אנכי אנכי", "רני עקרה", "קומי אורי", "שוש איש", "דרשו", "שובה ישראל".

וכתב ה"אבודרהם" (סדר הפרשיות וההפטרות): טעם לסדר שבעה דנחמא, אמרו במדרש כי תקנו לומר בתחילת הפטרות הנחמות – "נחמו נחמו עמי", כלומר שהקב"ה אומר לנביאים נחמו נחמו עמי, נחמו את בניי. על זה משיבה כנסת ישראל, "ותאמר ציון עזבני ה'", כלומר איני מתפייסת מנחמת הנביאים, וחפצים בנחמת הקב"ה בעצמו.

בשבת שלישית, "עניה סוערה לא רוחמה", כלומר הנביאים חוזרים ואומרים לפני הקב"ה, הנה כנסת ישראל לא נתפייסה בתנחומים שלנו. בשבת רביעית חוזר הקב"ה ואומר, "אנכי אנכי הוא מנחמכם".

לפיכך אומר הקב"ה, "רני עקרה לא ילדה". ובשבת שישית אומר הקב"ה, "קומי אורי כי בא אורך".

בשבת שביעית משיבה כנסת ישראל "שוש איש בה'", כלומר: עתה שהקב"ה בעצמו מנחמני, יש לי לשוב ולשמוח תגל נפשי באלקי וגו'...

הדפסת והפצת הגליון וזיכוי
הרבים לרבבות אלפי ישראל
נתרם לזכותו ולרפואתו
השלימה של

דוד בן חנה הי"ו

הזקוק לרחמי שמים מרובים
בתוך שאר כל חולי ישראל